

OXFORD
RESEARCH

AARHUS
UNIVERSITET

INSTITUT FOR UDDANNELSE OG PÆDAGOGIK (DPU)

Videreuddanning i Norden

En komparativ analyse av strategier for videreuddanning av lærere.

Oxford Research er et skandinavisk analyseselskap som dokumenterer og utvikler kunnskap i analyser, evalueringer og utredninger slik at politiske og strategiske aktører kan få et bedre grunnlag for sine beslutninger. Oxford Research ble etablert i 1995 i København og har selskap også i Norge og Sverige samt kontor i Brussels.

Se www.oxford.no for mer informasjon om selskapet.

Aarhus Universitet

Institut for pædagogik og uddannelse
Tuborgvej 164,
2400 København NV
Tlf. (+45) 87 16 13 00,
<http://edu.au.dk/>

Oxford Research:

NORGE

Oxford Research AS
Østre Strandgate 1
4610 Kristiansand
Norge
Telefon: (+47) 40 00 57 93
post@oxford.no

DANMARK

Oxford Research A/S
Falkoner Allé 20, 4. sal
2000 Frederiksberg C
Danmark
Telefon: (+45) 33 69 13 69
Fax: (+45) 33 69 13 33
office@oxfordresearch.dk

SVERIGE

Oxford Research AB
Box 7578
Norrländsgatan 12
103 93 Stockholm
Telefon: (+46) 702965449
www.oxfordresearch.se

BELGIA

Oxford Research
c/o ENSR
5, Rue Archimède, Box 4
1000 Brussels
Phone +32 2 5100884
Fax +32 2 5100885
secretariat@ensr.eu

Tittel: Videreutdanning i Norden

Undertittel: Komparativ analyse av strategier for videreutdanning av lærere

Oppdragsgiver: Utdanningsdirektoratet

Prosjektperiode: 2010-2012

Prosjektleder: Jens Rasmussen

Forfattere: Bent B. Andresen, Jens Rasmussen, Frans Ørsted Andersen, Tore Neset og Aase M.J. Hørrigmo

Forord

Som en del av evalueringen av «Kompetanse for kvalitet. Strategi for videreutdanning av lærere» har Oxford Research i samarbeid med Institut for pædagogik og uddannelse ved Aarhus Universitet undersøkt hvordan det arbeides strategisk med videreutdanning av lærere i tre nordisk land.

Vi vil benytte anledningen til å takke Utdanningsdirektoratet for oppdraget. Direktoratet har også vært svært behjelpelig med innhenting av informasjon. Videre ønsker vi å takke alle som har stilt opp til intervju, både partene i strategiarbeidet og de seks kommunene vi har undersøkt.

Kristiansand og København, 8. mars 2012

Harald Furre
Adm. dir.
Oxford Research AS

Jens Rasmussen
Professor, Phd
Institut for pædagogik og uddannelse, Aarhus
Universitet

Innhold

Kapittel 1.	Sammendrag	7
Kapittel 2.	Innledning.....	9
Kapittel 3.	Metode.....	10
Kapittel 4.	Norge.....	11
4.1	Pedagogisk grunn-, etter- og videreutdanning	11
4.1.1	Volum	11
4.1.2	Endringstrender i lærerutdanningene.....	11
4.1.3	Etter- og videreutdanningstilbud	12
4.1.4	Faglige prioriteringer	12
4.1.5	Organisering av strategien	13
4.1.1	Gjennomføring av den nasjonale videre-utdanningsstrategien.....	13
4.2	Økonomi.....	13
4.2.1	Fordelingen mellom stat, kommuner, fylkeskommuner og lærere	13
4.2.2	Utvikling av studietilbud.....	14
Kapittel 5.	Sverige	15
5.1	Pedagogiske grunn-, etter- og videreutdanninger.....	15
5.1.1	Lärarlyftet I	15
5.1.2	Skolverkets rolle.....	16
5.2	Økonomi.....	16
Kapittel 6.	Danmark.....	18
6.1	Pedagogiske grunn-, etter- og videreutdanninger.....	18
6.1.1	Volum	18
6.1.2	Heltids- og deltidsutdanninger.....	18
6.2	Økonomi.....	19
Kapittel 7.	Finland	21
7.1	Rammer	21
7.2	Pedagogiske grunn-, etter- og videreutdanninger.....	22
7.3	Økonomi.....	22
Kapittel 8.	Konklusjon.....	23
8.1	Tiltak.....	23
8.2	Prioriteringer.....	24

8.3	Finansiering	24
-----	--------------------	----

Kapittel 1. Sammen drag

I denne rapporten presenteres resultatene av en komparativ nordisk analyse av etter- og videreutdanning av lærere i grunnskole og videregående skole. Analysen har hovedfokus på hva som er praksis i de fire nordiske landene, Danmark, Finland, Norge og Sverige.

Hensikten har vært å belyse forskjeller, styrker og svakheter i tilnærmingen av videreutdanningen. Dette er spesielt rettet mot de ulike landenes virkemidler i form av tiltak, prioriteringer og finansieringsformer.

Fra hvert land er det hentet informasjon vedrørende:

1. Utforming av videreutdanningen
2. Utdanningssystemets innretning
3. Finansiering

Rammeverket for lærerutdanningen i Sverige, Danmark og Finland kan sammenfattes på denne måten: I Sverige, Norge og Finland, men ikke i Danmark, er lærerutdanning for grunnskolen (trinn 1-9 trinn) forskningsbasert, idet den blir utviklet og i utstrakt grad gjennomført av aktive forskere på institusjoner, som har som formål og forske og har avsatt midler til dette.

Lærerutdanningen for videregående skole (trinn 10-12) er forskningsbasert i både Sverige, Norge, Danmark og Finland.

Heller ikke etterutdanningen av lærere for grunnskolen er forskningsbasert i Danmark. Til tross for at deler av videreutdanningen er under revisjon, er heller ikke dette forskningsbasert.

I Sverige er det skjedd endringer i forbindelse med det omfattende og nasjonale initiativ til lærerutdanning, «Läraryftet II». Läraryftet II skal gjennomføres i 2012-2015, og i den anledning vil det ikke gis regelmessige tilbud av kurs gjennom lærerutdanningen.

Analyseresultatene viser overordnet sett en tendens til:

1. Styrket forskningsbasering av lærerutdannelser i de nordiske landene.
2. Økt omfang av videreutdanning i fag hvor lærerne savner faglig kompetanse.

3. Ønsker om å styrke lærerens didaktiske, herunder særlig metodiske, kompetanser.

I den anledning er det relativt stor variasjon i hvilke utfordringer som preger etter- og videreutdanning i de nevnte landene.

Etter- og videreutdanning av lærere i grunnskolen (1-9. trinn) kan karakteriseres som et kontinuum, hvor den ene pol representeres av praksis i Finland, mens den motsatte pol kan sies å illustrere praksis i Danmark. Sverige og deres praksis kan derimot plasseres på midten, mellom praksis i henholdsvis Finland og Danmark.

Hovedutfordringene med etter- og videreutdanning i Finland er særlig preget av at lærerne i utgangspunktet har en forskningsbasert utdanning. Det er også en betydelig andel studenter som søker opptak på lærerutdanningene, og studentenes faglige inngangsnivå er relativt høyt.

De danske grunnskolelærerne har som nevnt ikke en forskningsbasert utdanning. Utdanningen er utviklingsbasert, og involverer og etablerer samspill mellom den nyeste nasjonale og internasjonale kunnskap fra profesjonenes praksis således relevant forskning, at utdanningen til stadighet er fundert i den nyeste kunnskapen.

Der er en tendens til økt forskningsforankring, som kommer til uttrykk i nedsettelsen av et Ph.d.-råd i 2011. Rådet utdeler hvert år 10-12 stipender (28 mio DKK) til forskning i grundskoleforhold. De ferdige Ph.d.'ere forventes å oppnå ansettelse i lærerutdannelsen ved professionshøyskolene.

I Danmark er det slik at lærerne på 10-12 trinn, som omfatter yrkesfaglige og studieforberedende, videregående utdanninger, har en forskningsbasert utdanning med praktisk pedagogikk, som i utstrakt grad utvikles og gjennomføres av aktive forskere. Dette er i motsetning til lærerne i grunnskolen. I Danmark er dermed utfordringene på etter- og videreutdanningsområdet ulike for lærerne fra 1-9 trinn og 10-12 trinn.

Når lærere og skoleledere i grunnskolen deltar i videreutdanning, er det en utfordring at kompetanseutviklingen befinner seg på samme nivå som deres

grunnutdanning. Det kan beskrives ved anvendelse av den terminologi som er gjennomgående i det europeiske samarbeidet om å skape et felles rom for utdanning. I Bologna-prosessen skilles det mellom "second - cycle" utdanning på "graduate" nivå og "first - cycle" utdanning på "undergraduate" nivå. I Danmark finnes mange tilbud i forhold til first-cycle diplomutdanning som ikke er forskningsbaserte. Det er imidlertid en tendens til økt tilbud av masterutdanninger som er målrettet til denne gruppen (second-cycle).

I det skisserte kontinuum er som nevnt Sverige plassert i midten. Som utgangspunkt har svenske lærere en forskningsbasert utdanning. De svenske ordningene for videreutdanning retter seg mot utfordringer relatert til lærere med lærerutdanning som underviser i fag de ikke er kvalifiserte til. Det vil si at deres ordinære lærerutdanning ikke er godkjent til undervisning i alle typer fag i skolen.

Norge plasserer seg nær Sverige med tanke på grunnutdanningen for lærere. 2000-tallet har vært preget av endringer innenfor grunnutdanningen, der det har vært en økning i vektleggingen av fagkompetanse. Denne endringen har gitt seg utslag i skjerping av kompetanseforskriften med krav om faglig fordypning for nytilsatte lærere på ungdomstrinnet innenfor fagene norsk, matematikk og engelsk.

Videreutdanningstilbudet gjenspeiler disse endringene og «Kompetanse for kvalitet. Strategi for videreutdanning av lærere» er en strategi for videreutdanning og ikke etterutdanning. Dette betyr at de tilbudene som er en del av strategien er studiepoenggivende kurs på minst 15 studiepoeng. Strategien vektlegger også at studietilbudene skal være forskningsbaserte, samtidig som de også er praksisrettet.

Av de tre nordiske landene er det den svenske praksis, hvor formålet og tilretteleggelse er tilsvarende lik norske ordninger for videreutdanninger. Aktuelle tiltak i Sverige kan sammenlignes med videreutdanningsinnsatsen i Norge på områder som organisering og regulering, hvor Skoleverket har fått i oppdrag fra regjeringen til å utvikle og kvalitetssikre lærernes videreutdanning. Tilsvarende rolle har Utdanningsdirektoratet i Norge.

På finansieringssiden har det frem til 2011 vært relativt stor statlig finansiering på etter- og videreutdanning i Danmark. Bortsett fra mindre samlinger av statlige midler til etterutdanning av lærere er det per i dag ikke en slik forpliktelse i Danmark. Ettersom de finske lærerne er universitetsutdannet, er det ikke gitt betydelige statlige bevilgninger til "lærerløft", "kunnskapsløft", eller lignende, slik som er tilfellet i de øvrige nordiske landene.

Frem til 2011 har det derimot vært en relativt stor statlig finansiering på etter- og videreutdanning i Sverige, og som er videreført i 2012-2015 gjennom Skoleverkets kontroll av etter- og videreutdanning av lærere. Det statlige tilskudd til "Lærerlyftet II" vil i 2012-2015 tilsvare 1000 mill. SEK. Også i den forbindelse er satsingene i Norge og Sverige sammenlignbare. Tilsvarende har den norske strategien for videreutdanning innebært at staten og kommunene/fylkeskommunene deler utgiftene til videreutdanning. Denne ordningen skal endres fra og med 2012, noe som innebærer en økning i den statlige finansieringen av videreutdanning i Norge.

Kapittel 2. Innledning

Som et ledd i evalueringen av "Kompetanse for kvalitet. Strategi for videreutdanning av lærere" er det gjennomført en analyse av fire nordiske lands ordninger for etter- og videreutdanning. Det vil beskrives innsatser i Danmark, Finland og Sverige som er naturlige å vurdere i forhold til den norske evalueringen.

Analysen fokuserer på hva som er gjeldende praksis i Norge, Sverige, Danmark og Finland.

Det er spesielt fokus på de nevnte landenes virkemidler i form av tiltak, prioriteringer og finansieringsformer. Dette sammenlignes med tilgjengelig data om lærerkompetanse.

Det er ikke en del av den nordiske analysen å kartlegge lærerkompetanse eller parametere for seg selv. Det er en deskriptiv analyse, kombinert med en drøfting av politiske årsakssammenhenger. Utover nevnte virkemidler, inkluderer det særlige forhold som faglig prioritering, partnersamarbeid og videreutdanningsvolum.

Det er basert på en "desk study", kombinert med innsamling og analyse av informasjon fra utdanningsmyndighetene og skoleeierne i de respektive land. Med begrepet "desk study" forstås i denne sammenheng en undersøkelse av foreliggende, relevante kvantitative og kvalitative data. Dette

innebærer i første omgang dokumenter slik som planer, stortingsmeldinger og strategidokumenter om utdannings- og videreutdanningstilbudet til lærere. De norske dataene bygger i tillegg på intervjuer og dokumentstudier som er gjort som del av den øvrige evalueringen av «Kompetanse for kvalitet. Strategi for videreutdanning». Dette innebærer intervjudata samlet inn fra intervjuer med partene bak den nasjonale strategien for videreutdanning, samt fra skoleledere og skolefaglig ansvarlige i enkelte kommuner.

Fra hvert land er det samlet inn informasjon vedrørende:

1. Innramming av videreutdanning: Lærerutdanning, behov for kompetanseutvikling, tilskuddsordninger/takstometersystem etc.
2. Utdanningssystemets utforming: høyere utdanning og etterutdanning, tilbydere, grader
3. Økonomi: Finansieringsprinsipper for videreutdanning, årlig budsjett sett i forhold til behov/forbruk og planer/ønsker om fremtidige midler

Kapittel 3. Metode

Som et ledd i evalueringen av "Kompetanse for kvalitet. Strategi for videreutdanning av lærere", er analysen gjennomført som en kombinasjon av «desk study» og intervjuer blant representanter fra departement og skoleeiere i Sverige, Danmark og Finland. Med det engelske begrepet "desk study" forstås i denne sammenheng som en undersøkelse av foreliggende, relevante numerisk og ikke-numeriske fakta, som gjennomføres før – eller i tilknytning til – den komparative analysen.

Det gjennomførte deskstudiet er bl.a. basert på dokumenter om tidligere og nåværende satsninger på etter- og videreutdanning av lærere i de tre landene, i tillegg til datamateriale om relevante ramme-faktorer. Dessuten er det inkludert datamateriale fra OECD-undersøkelser og en komparativ nordisk undersøkelse, gjennomført av DPU i samarbeid med det nasjonale evalueringsinstitutt i Danmark (EVA).

Det er samlet inn informasjon om følgende forhold fra representanter i departement og skoleeiere:

1. Nasjonale tiltak vedrørende lærernes (grunnskole og videregående skole) etter- og videreutdanning:
  - a. Hva består de nåværende tiltak av?
  - b. Hvilke tiltak er planlagt?

- c. Hva består av partens rolle i etter- og videreutdanningsstrategien i det gjeldende land?
    - d. Andre parters rolle?
  2. Prioriteringer:
    - a. Hva slags etter- og videreutdanning er høyt prioriterte?
    - b. Hvilke fag prioriteres høyt i etter- og videreutdanningsinnsatsen?
    - c. Hva er kriteriene (begrunnelsene) for disse prioriteringene?
    - d. Evt. utilsiktede konsekvenser av de valgte prioriteringene?
  3. Finansieringsmodell
    - a. Hvordan finansieres etter- og videreutdanningsinnsatsen? (fordeling mellom innsatsens parter: stat, skoleeier, skole, lærer)
    - b. Fordeler ved finansieringsmodellen?
    - c. Evt. utilsiktede konsekvenser av finansieringsmodellen?

I den etterfølgende analyse er det vektlagt hva som gjøres i praksis, og aktuelle styringstendenser i Sverige, Danmark og Finland.

Kapittel 4. Norge

4.1 Pedagogisk grunn-, etter- og videreutdanning

Den norske lærerutdanningen har gått igjennom en del endringer de siste årene. St. Meld. Nr. 11 (2008-2009) slo fast at allmennlærerutdanningen skulle erstattes med en differensiert grunnskolelærerutdanning. Den nye utdanningen skulle være mer forskningsbasert enn den gamle og tilby to hovedløp, ett rettet mot skoletrinn 1-7 og ett rettet mot trinn 5-10.

For begge retningene ble det innført et nytt obligatorisk pedagogikkfag på 60 studiepoeng. Dette faget skulle ligge tett på praksisopplæringen og samtidig bygge opp under de andre fagene. Dette innebar at lærerutdanningen ble mer spesialisert både med tanke på hvilke trinn lærerne skulle undervise på og med tanke på hvilke fag de ble utdannet til å undervise i.

I tillegg til grunnskolelærerutdanning, er det mulig å bli lærer gjennom å ta praktisk-pedagogisk utdanning (PPU) som er et ettårig pedagogisk program som bygger på studier i fag eller yrkesutdanning. Denne veien er i hovedsak rettet mot arbeid i videregående skoler. I tillegg fins det treårig faglærerutdanning i ulike retninger som kvalifiserer til å undervise i videregående skole. Førskolelærerutdanning med ett års videreutdanning gir også mulighet til å undervise i 1.-4. trinn på barneskolene.

De siste årene har det i tråd med styrkingen av faglig kompetanse i grunnutdanningen også vært en lignende spissing innenfor videreutdanningsfeltet. «Kompetanse for kvalitet. Strategi for videreutdanning av lærere» innebar en prioritering av videreutdanning på bekostning av etterutdanning. Målet var å sikre at flere lærere, i første rekke på ungdomstrinnet, hadde faglig fordypning i de fagene de skulle undervise i. For å oppnå dette har strategien bidratt til utvikling av videreutdanningsstudier av et omfang på minimum 15 studiepoeng. I strategidokumentet for perioden 2009-2012 vektlegges det at videreutdanningstilbudet skulle være forskningsbasert og utformet med tanke på både å øke studentenes faglige kompetanse, samt fagdidaktisk påfyll.

4.1.1 Volum

Hovedvekten av lærerne utdannes av statlige høyskoler, men også universitetene utdanner en rela-

tivt stor andel av lærerne. I 2008 var det 21 institusjoner som tilbød allmennlærerutdanning i Norge, hvorav to er universiteter.

Allmennlærerutdanningen opplevde et stabilt fall i studentmassen fra 2005 og frem til 2008. I 2007 ble det tatt opp 7700 nye lærerstudenter. Hovedvekten av disse ble tatt opp ved de statlige høyskolene, mens en mindre andel ble tatt opp ved universitetene (St. meld. nr. 11 2008-2009). Av disse var 31 % førskolelærerstudenter, mens 37 % tok PPU og 26 % studerte til å bli allmennlærere. Dette betyr at både allmennlærer og PPU med ulike fagkombinasjoner utgjør de største gruppene av lærerstudentene, med unntak av førskolelærerstudenter.

På videreutdanningssiden har det i strategiperioden 2009-2012 vært et betydelig antall lærere som har deltatt på videreutdanning. Til sammen har over 4000 deltatt på videreutdanningsstudier ved over 20 ulike studiesteder.

4.1.2 Endringstrender i lærerutdanningene

Når det gjelder allmennlærerstudiet har dette gjennomgått store forandringer på 2000-tallet. I 2003 var det ble lærerutdanningen endret som et ledd i den generelle Kvalitetsreformen i høyere utdanning. Reformen var et svar på Bologna-prosessen og innebar blant annet at bachelor – og mastergrader ble innført (St. meld. 16 (2001-2002)). For lærerutdanningen innebar denne reformen også at flere fag som pedagogikk, norsk og matematikk ble obligatoriske.

I forlengelsen av reformen ble det også sett på muligheten til å fastsette krav i kompetanseforskriften om faglig fordypning for å bli tilsatt i skolen. Dette ble gjennomført høsten 2008. Den endrede kompetanseforskriften setter krav om minst 60 studiepoeng faglig fordypning i matematikk, norsk og engelsk for de lærerne som skal undervise i disse fagene. Forskriftsendringen gjelder kun ved nyansettelser på ungdomstrinnet, selv om det er varslet at endringen i fremtiden vil bli gjeldene for alle lærere på ungdomstrinnet, også dem som allerede er ansatt. Den varslede endringen vil ha stor betydning for etterspørselen etter og behovet for videreutdanning blant norske ungdomsskolelærere og ungdomsskoler.

I 2010 ble allmennlærerutdanningen erstattet med en grunnskolelærerutdanning med følgende to hovedløp:

- 1) Fireårig grunnskolelærerutdanning rettet mot trinn 1-7 med vekt på begynneropplæring, normalt fire undervisningsfag, hvorav norsk og matematikk er obligatoriske
- 2) Fireårig grunnskolelærerutdanning rettet mot trinn 5-10 med normalt tre undervisningsfag av 60 studiepoeng.

Denne endringen går i samme retning som forskriftsendringen for tilsatte lærere, der faglig fordypning blir sterkere vektlagt for lærere som skal undervise på ungdomstrinnet. I tillegg innebærer endringen at også de som underviser på de høyeste barnetrinnene får mer faglig fordypning.

4.1.3 Etter- og videreutdanningstilbud

Strategien for 2009-2012, "Kompetanse for kvalitet. Strategi for videreutdanning av lærere", er først og fremst en strategi for videreutdanning. Utgangspunktet for dette valget var blant annet forskning av Nordenbo et al. (2008)¹ om betydningen av høy faglig kompetanse hos lærerne for elevenes læring. Tre kompetanseformer er i følge Nordenbo et al. viktige her, relasjonskompetanse, regelledelseskompetanse og didaktisk kompetanse.

I skolen i dag antas det at 40 % av lærerne i grunnskolen ikke har faglig fordypning i de fagene de underviser i. Videre har bare en femdel faglig fordypning på minst ett år i de fagene de underviser i (Kompetanse for kvalitet. Strategi for videreutdanning. 2009-2012). Sett i sammenheng med betydningen av didaktisk kompetanse for barns læring er dette en utfordring.

Vektleggingen av faglige kompetanseheving, samt de varslede endringene i kompetanseforskriften, har bidratt til at den nasjonale politikken for etter- og videreutdanning er grunnleggende endret. "Kompetanse for kvalitet" innebar et skifte bort fra etterutdanning til videreutdanning. Den kommende strategien for 2012-2015 viderefører satsingen på videreutdanning, men etterutdanning og rek-

¹ Nordenbo, S.E. (2008) Lærerkompetanse og elevers læring i barnehage og skole: et systematisk review utført for Kunnskapsdepartementet, Oslo. København: Danmarks Pædagogiske Universitetsforlag og Danske Clearingshouse for Uddannelsesforskning.

torutdanning er også tatt med i denne strategien. også etterutdanningssatsingen skal rettes mot de fag og områder det er behov for å styrke på landsbasis.

Strategien som trådte i verk i 2009 innebar også noe mer sentral kontroll med studietilbudet innenfor videreutdanning for lærere. Dette innebærer at den nasjonale strategien for videreutdanning legger opp til å legge til rette for videreutdanningstilbud som gir studiepoeng, i motsetning til etterutdanningskurs av kort varighet. Med dette blir videreutdanningstilbudet både eksamensrettet og samtidig som det har et omfang som gir formell kompetanse med tanke på stillingsstatus og lønnsopprykk.

Den nåværende strategien legger opp til videreutdanningsstudier i et omfang på inntil 60 studiepoeng i det enkelte fag. Det vektlegges at innholdet i studiene skal være rettet mot lærere som profesjonsutøvere. Videreutdanningen skal være praksisrettet og gjennomføres som delstudium i kombinasjon med lærerarbeid. I tillegg skal videreutdanningstilbudet, i tråd med Stortingsmelding nr. 31 (2007-2008), være forskningsbasert. Det vil si at tilbudet skulle gis ved universitetet og høyskoler som også drev forskning på fagfeltet. Tilbudet omfatter både de som ikke har fordypning i faget fra tidligere og de som har noe fordypning.

4.1.4 Faglige prioriteringer

Enkelte fag er prioritert over andre i selve strategidokumentet, «Kompetanse for kvalitet». Dette henger sammen med at det er i kjernefag som norsk, matematikk og engelsk kompetanseforskriften er blitt skjerpet. Tabellen under viser prioriteringene som ble lagt til grunn i strategidokumentet.

Tabell 1 Faglig prioritering i strategidokumentet

Andel	Prioriterte fag
50 %	Norsk/samisk, matematikk, engelsk
20 %	Leseopplæring
30 %	Fysikk, kjemi, yrkesfaglige programfag, praktisk-estetiske fag, rådgivning

Kilde: Udir.no

I praksis har denne prioriteringen medført at en stor hovedvekt av deltakerne på videre-

utdanningskursene studerer norsk, matematikk og engelsk².

Strategidokumentet for perioden 2012-2015 viderefører en del av disse prioriteringene, men varsler samtidig at det vil bli strammere prioritering i denne perioden enn i 2009-2012. Norsk/ samisk, matematikk og engelsk skal i tilbys omtrent som i forrige periode, mens det blir færre plasser på leseopplæring og rådgivning. For videregående skoler skal de lokale behovene telle mer for tilbudet, samtidig som det skal arbeides videre med å utvikle tilbud for de yrkesfaglige lærerne.

4.1.5 Organisering av strategien

Videreutdanningsstrategien fra 2009 innebar et nytt system også for utdanningsinstitusjonene. Med den nye strategien ble det i samarbeid mellom Kunnskapsdepartementet og senere Utdanningsdirektoratet og Universitets- og høgskolesektoren utarbeidet studietilbud spesielt for videreutdanning av lærere.

Dette har resultert i at det for studieåret 2011/2012 tilbys 74 videreutdanningsstudier. Disse tilbudene var igjen fordelt på 24 universiteter og høgskoler. Tallene for 2012/ 2013 er ennå ikke klare.

Et mål med organiseringen av studietilbudet, der Utdanningsdirektoratet ber enkelte studiesteder om å tilby enkelte fag, har vært at faglig kvalitet skulle være viktig også med tanke på hvor studiene skulle tilbys. Det betyr at det ikke har vært et mål i seg selv at alle fag skulle tilbys i alle regioner. Strategien for 2012-2015 legger vekt på at lærerutdanningsregionene skal benyttes aktivt både med tanke på å utvikle nye tilbyd og styrking av samarbeidet mellom partene lokalt.

4.1.1 Gjennomføring av den nasjonale videreutdanningsstrategien

«Kompetanse for kvalitet. Strategi for videreutdanning av lærere» har i perioden 2009-2012 bidratt til at over 4000 lærere har deltatt på videreutdanningsstudier av en varighet på 15 eller 30 studiepoeng.

Innholdet i studietilbudene varierer noe, med tanke på hvor forskningsbasert tilbudene er, og hvor tungt didaktiske og pedagogiske momenter vekt-

legges. Innholdsanalysen³ av studietilbudene som omfattes av strategien viser at de faglige kompetansemålsetningene i stor grad blir vektlagt. Når det kommer til hvorvidt studiene er forskningsbaserte viser innholdsanalysen at dette i liten grad vektlegges i beskrivelsene av studietilbudene. Fagdidaktikk vektlegges i stor grad, men det er de metodiske sidene som i størst grad er beskrevet. Fagdidaktisk refleksjon vektlegges i svært liten grad.

Dette betyr at selv om det har vært en vektlegging av at grunnutdannelsen for lærere skal være forskningsbasert, har dette i mindre grad gitt utslag i utformingen av videreutdanningstilbud. Her må det likevel legges til at innholdsanalysen tar for seg beskrivelsene av studietilbudene og ikke hva det konkret undervises i. Til tross for dette forbehold er funnene en indikasjon på at dette ikke vektlegges i den grad det har vært ønsket.

4.2 Økonomi

Satsingen på videreutdanning har blitt ledsaget av betydelige økonomiske midler. I 2011 var det fra statlig hold bevilget omlag 300 millioner kroner til videreutdanning for lærere. Av disse gikk 80 millioner til studiestedene for å utvikle og tilby kurs. I statsbudsjettet for 2012 er det vedtatt på å bruke om lag 400 millioner på kompetanseutvikling i grunnopplæringen.

4.2.1 Fordelingen mellom stat, kommuner, fylkeskommuner og lærere

Fordelingsnøkkelen for utgifter til videreutdanning har frem til og med studieåret 2011/2012 vært som følger: For hver lærer som tar 30 studiepoeng fikk kommunene tildelt 50 000 kroner i støtte for å dekke vikarutgifter. Dette tilsvarte 40 % av kostnadene til en vikar. Kommunene skulle da dekke en tilsvarende del som staten, mens lærerne bidro med 20 % gjennom egeninnsats.

Fra sommeren 2012 blir denne nøkkelen endret slik at staten skal stå for 50 % av utgiftene, mens kommunene og lærerne begge skal dekke 25 % av utgiftene hver.

Lærerne beholder full lønn under videreutdanning. De skal likevel bidra med 25 % av kostnadene. I praksis betyr dette at lærere som tar full studiebelastning, bare får fri 75 % av arbeidstiden. Egenandelen på 25 % innebærer dermed at lærerne un-

² Klewe, L., Andersen, F., Andresen, B., Topland, B. og T. Neset (2011) «Utbytte av videreutdanning – Deltakerundersøkelsen 2011» Kristiansand/ København: Oxford Research og DPU.

³ Garmannslund et al. (2011) «Økt kompetanse – bedre læring» Kristiansand/ København: Oxford Research og DPU.

derviser 25 % av tiden. Tanken bak dette har vært at læreren skal beholde kontakten med praksisfeltet også i studieperioden.

4.2.2 Utvikling av studietilbud

Universitets- og høyskolesektoren (UH) får dekket sine utgifter til å utvikle nye kurs i forbindelse med videreutdanningsstrategien. Slik ordningen fungerer i dag, velger Utdanningsdirektoratet ut hvilke tilbud som skal gis. UH-sektoren står deretter for den konkrete utformingen av tilbudet, samt gjennomføringen. For dette får studiestedene 600 000 per kurs. Beløpet dekker ti studenter og fra og med den ellefte studenten økes beløpet med 19 000 kroner per student.

For sektoren som helhet betyr det at uavhengig av antall studenter, får studiestedet et visst beløp for å utvikle og tilby kurset. Dersom det er svært få studenter skal deler av beløpet brukes til etterutdanningstilbud innenfor samme fagområde. Dermed kan videreutdanningsmidlene indirekte finansiere etterutdanning for lærere under spesielle forhold.

Kapittel 5. Sverige

5.1 Pedagogiske grunn-, etter- og videreutdanninger

Statens Skoleverk har siden 2007 hatt i oppdrag å gjennomføre etter- og videreutdanning for lærere. Den første delen, Lärarlyftet I, ble avsluttet i 2011. I "Lärarlyftet I" ga kursene henholdsvis 15 eller 30 høgskolepoeng. Ca. 19 000 lærere har deltatt, og har i gjennomsnitt lest 25 høgskolepoeng.

I "Lärarlyftet I" ble det også skjerpet på kravene til lærerne. I fremtiden skal de ha utdanning i fagene de underviser i. Det var særlig fokus på utdanningstiltak som styrker undervisning i lesing, skriving og regning på barnetrinnet. Fagforypning er prioritert for ungdomsskolelærere og lærere i videregående opplæring. I tillegg er det prioritering av kurser i svensk som andre fremmedspråk.

Det svenske Statskontoret har evaluert Lärarlyftet I. Det fremgår at strategien har ført til at videreutdanningstilbudet har utviklet seg. UH-sektoren har dessuten blitt oppmuntret til å samarbeide mer utover institusjonsgrensene.

Nesten fire av fem deltakere har tilegnet seg ny kompetanse, økt drivkraft til å søke ny kompetanse og økt interesse for faget. I tillegg har to av tre lærere tilegnet seg økt fag-didaktisk kompetanse.

Videre påpeker evalueringen av "Lärarlyftet I" at 87 % av de deltagende lærerne mener at de allerede har eller kommer til å endre deres undervisningspraksis.

Evalueringen av "Lärarlyftet I" har bidratt til en endret prioritering av kortvarige kurs, i motsetning til omfattende og mer langvarig utdanning.

Evalueringen tar opp forholdet mellom enkeltlærernes interesser og skolens behov. Det er strategiske prioriteringer som ligger til grunn for utvelgelse av deltagende lærere, men det er også lærerne som peker på hvor de har interesse av og behov for kompetanseløft. Høgskoler/universitet tilbyr videreutdanning for lærere ut i fra de behov som finnes i skolene og hos den enkelte lærer.

I "Lärarlyftet I" ble etter- og videreutdanning særlig prioritert innen områdene hvor elevenes målrealise-

ringer har vært lave, men også innen områdene som oppdragsgiver har etterspurt.

Skoleeierne er organisert i SKL (Sveriges kommune og landsting). Deres rolle er:

- å påvirke regjeringen og høgskoler/universitet slik at det utdannes tilstrekkelig mange lærere med de kvalifikasjoner som etterspørres i skolene
- å påvirke høgskoler/universitet slik at de tilbyr muligheter for praktiserende lærere for videre utvikling

5.1.1 Lärarlyftet I

Del 1 av det omfattende videreutdanningsinitiativet er etterfulgt av en nasjonal satsning i 2012-15, som fokuserer på videreutdanning for lærere med lærer-eksamen som underviser i emner de ikke er kvalifiserte for. Det betegnes som "Lärarlyftet II".

I del 2 prioriteres sertifiseringskurs for lærere som allerede underviser i fag de egentlig ikke er kvalifiserte for. Mer konkret er del 2 rettet mot lærere med lærerutdanning, og som får mulighet til å bli kompetente i alle typer av skoler, fag og klassetrinn de underviser i.

Årsaken til at tyngdepunktet for lærernes videreutdanning dreier seg om utdanning som kvalifiserer eller gjør dem kompetente, er at Sverige i 2011 fikk en ny skolelov med skjerpede sertifiseringsregler for lærere. Del 2 er tett koblet til "Lärarlegitimationen", og tilpasset til å svare kvalifiseringskravene i alle fag som er gjeldende fra 1.7.2015.

Utfordringen for skoleeierne er dermed å oppfylle kravene til de skjerpede reglene vedrørende lærerens kompetanser i fagene de underviser i. I den forbindelse har skolelederne i det offentlige skolesystemet fokus på utdanninger som leder til kvalifisering i tråd med de nye legitimasjon- og kompetanse-reglene som innføres i Sverige.

Det er fremdeles annen utdanning/kompetanseutvikling som tilbys og gjennomføres. Skolelederne prioriterer for eksempel utdanning i spesialpedagogikk, enkelte språk, og mer. Dessuten prioriteres emnene og årskurs i forhold til de nye kriteriene som lærerne skal foreta i slutten av hvert semester fra år 6 i grunnskolen, og hvor de kjenner

til at det er få utdannede lærere og hvor de savner utdanning innen karaktersetning og evaluering.

Utsiktede konsekvenser ved slike lokale prioriteringer av videreutdanningen har så langt vært at det kun blir tilbudt kurs innenfor større områder, at elevenes resultater i matematikk er blitt dårligere, og at det er vanskelig å gjennomføre fjernundervisning, som er en forutsetning for å gjennomføre videreutdanningsinnsatsen.

5.1.2 Skolverkets rolle

Videreutdanningen i "Läraryftet II" sikter som nevnt mot at lærerne blir kvalifiserte til å undervise i de emner, årskurs og undervisningsformer som det er behov for. Til forskjell fra "Läraryftet I" vil det ikke være regelmessige kurstilbud gjennom lærerutdanningen.

Som tidligere nevnt har regjeringen utnevnt Statens Skolverk til å administrere satsingen. Kursene, som er kvalifiserende, vil bli tilbudt etter behov og geografisk spredt. Skolverket:

- kjøper kurs fra universitet og høyskoler,
- kjøper søknads- og opptakstjenester (Verket för högskoleservice (VHS) og
- betaler ut statsbidrag til de skolene som deltar i satsingen.

Det er også planlagt kurser for lærere ved respektive høyskoler/universitet, til en viss grad i samråd med nærliggende kommuner. Skolverket samarbeider også med parter i arbeidsmarkedet og berørte organisasjoner, slik Sveriges kommuner og landsting, private skoler og ulike måter med representanter fra universiteter og høyskoler.

I løpet av våren 2012 skal det lanseres et begrenset antall kurs på ulike steder i landet. Skolverket gir høy prioritert på de emnene hvor man vet det finnes betydelige behov, og hvor graden av ukvalifiserte lærere er på det meste.

Regjeringen har høy prioritering av utdanning i matematikk, og viser det gjennom høyere statsbidrag til rektorer som har lærere som utdanner seg i matematikk (jf. reglene for statsbidrag i "Läraryftet II").

Ut over kurs i matematikk, blir det tilbudt kurs i følgende fag i 2012 (www.skolverket.se/lararyftet):

- Biologi
- Engelsk
- Fransk

- Fysikk
- Geografi
- Historie
- Kjemi
- Musikk
- Naturkunnskap
- Naturorienterande ämnen (NO) och teknikk Religion
- Spansk
- Svensk
- Svensk som andrespråk
- SO-ämnen (Samhällsvetenskapliga området)
- Teknikk
- Tysk

Mange av kursene kan tas på deltid, og med betydelig grad av e-læring (nettbasert).

Et kurs med følgende formål: «Kurset gir deg kvalifikasjon til å undervise i tysk for trinn 7-9» er for eksempel tilrettelagt som 50 % nettbasert undervisning.

5.2 Økonomi

I perioden 2007-2010 tilsvarte utgiftene til etterutdanning av lærere 3.6 milliarder SEK. Av dette tilsvarte utgiftene for lærerne i grunnopplæringen 2,9 milliarder SEK.

Evalueringen av "Läraryftet I" viser at finansiering påvirker strategiens gjennomføring. Deltakelsen har vært mindre enn planlagt. Sentral finansiering og samordning av satsingen virker fremmende på deltakelsen. Dessuten har man sett at politisk støtte har vært positivt. Av hemmende faktorer har man blant annet funnet at hos små skoler og kommuner kan administrering av ordningen virke negativt på deltakelse.

Krav om egenfinansiering spiller også inn. I "Läraryftet I" betalte skolene minst 80 % av lærerens ordinære lønn under lærerens studieperiode. Til gjengjeld fikk skolene statlig kostnadsdekning tilsvarende 70 % av sine kostnader.

Lærerne fikk med andre ord permisjon med 80 prosent lønn, hvor de enten kunne studere på full- eller deltid. Arbeid og studier fikk ikke overgå 100 % for den enkelte læreren. Det finnes ingen slik begrensning i "Läraryftet II".

I "Läraryftet II" finansierer staten selve utdanningen (kurskostnaden) gjennom et særskilt initiativ, dvs. at

de betaler høghskolene/universitetene for kursene deres.

Regeringen forventer at gi et tilskud svarende til 291 millioner SEK for 2012, 296 millioner SEK For årene 2013 och 2014 samt 128 millioner SEK for 2015.

Den statlige samfinansiering av kostnadene er gradert etter fag, med særlig vekt på matematikk. Det gis støtte tilsvarende 1.000 SEK. pr. poeng for kurs i matematikk og 500 SEK. pr. poeng for videreutdanning på andre områder.

I "Läraryftet II" gir det også et statsbidrag til skole- ne. Skolelederne har ansvaret for regelmessig utdanning/kompetanseutvikling for lærerne i deres arbeid. Finansieringsansvaret for videreutdanning, som skal lede til kvalifiserte lærere, stemmer overens med finansieringsansvaret av andre ordinære høghskoleutdanninger.

Skolelederen får et såkalt betalingsinsentiv for lærere som deltar, som kan ses som et insentiv for tilrettelegging av fremtidige kvalifikasjonskrav. Skolelederne kan bruke insentivbidraget på hvilken måte de selv ønsker, men de skal brukes i forbindelse med utdanning av lærere. Ellers kan de selv avgjøre om de skal bidra til finansieringen av lærernes videreutdanning.

Enkelte steder er det også forventet at skolelederne skal stå for en del av finansieringen av videreutdanningsinnsatsen, som er en konsekvens av at regjeringen innfører nye regler. Staten har vedtatt skjerpede og mer detaljerte regler for lærere, som påvirker/begrenser deres muligheter til å undervise i forhold til da læreren var nyutdannet. Med finansieringsmodellen plasseres det også et ansvar på den enkelte lærer til å finansiere egen tilleggsutdanning.

Kapittel 6. Danmark

6.1 Pedagogiske grunn-, etter- og videreutdanninger

I Danmark har det ikke vært en nasjonal strategi for videreutdanning i likhet med "Kompetanse for kvalitet. Strategi for videreutdanning av lærere" i Norge eller "Läraryftet" i Sverige. Men det har vært relativt stor etterspørsel etter både høyere heltids- og deltidsutdanninger, som tilbys som ledd i avtaler mellom staten og skoleeiere, og som ledd i profesjonshøgskolenes og universitetenes ordinære virksomhet.

Utgangspunktet for etter- og videreutdanning er forskjellig for lærere i grunn- og videregående skole. Kvalifikasjonsrammen for lærere i grunnskolen vektlegger at studentene utvikler problemløsningskompetanse, i motsetning til universitetenes bachelorgrader, som både vektlegger analyse- og problemløsningsferdigheter.

Lærere i grunnskolen i Danmark videreutdannes med hjelp i en fireårig utviklingsbasert utdanning, som involverer og etablerer samspill mellom kunnskap og erfaringer fra profesjonens praksis og relevant forskning. Sistnevntes forskningstilknytning oppnås blant annet ved at 7 % av institusjonenes forelesere har gjennomført en forskerutdanning (Ph.d.)."

I Bolognaprosessen skilles det som tidligere omtalt mellom "second cycle" utdanning på "graduate" nivå og "first cycle" utdanning på "undergraduate" nivå, som betegnes som "first cycle". Hva angår lærere på 10-12 trinn tar deres etter- og videreutdanning hensyn til i at de allerede har en forskningsbasert utdanning på enten bachelor (first cycle) eller master (second cycle) nivå". For å oppnå undervisningskompetanse i videregående skole, må disse lærere som er ansvarlige for yrkesfaglige og studieforberedende, videregående utdanninger også gjennomføre og bestå en pedagogisk utdanning, det såkalte pedagogstudiet, som skal gjennomføres i tillegg til lærernes faglige orienterte utdannelse

6.1.1 Volum

I Danmark er det en større andel studenter som gjennomfører utviklingsbaserte utdanninger som profesjonsbachelor, enn studenter som gjennomfører forskningsbaserte utdanninger som universitetsbachelor. Fordelingen er:

- Profesjonsbachelor inkl. lærere i grunnskolen: 75 %
- Universitetsbachelor inkl. lærere i yrkesfaglige og studieforberedende, høyere ungdomsutdanninger: 13 %
- Øvrige, mellomlange høyere utdanninger: 12 %.

En ny regjering (høsten 2011) omtaler et generelt behov i sitt grunnlag for å utvikle ferdigheter i Danmark. Danmark har i en årrekke hatt en 50 % - målsetning med hensyn til videregående utdanninger, det vil si at 50 % av en ungdomsårgang oppnår en videregående utdanning. Prognoser viser imidlertid, at det ikke er tilstrekkelig for å dekke fremtidige behov. Som et resultat har den nye regjeringen endret målsetningen til at 60 % av et ungdomskull skal ha en høyere utdanning i 2020.

Det skal skje gjennom to hovedtyper av høyere utdanning: 1) fulltidsutdanninger, som fortrinnsvis søkes av yngre mennesker, 2) deltidsutdanninger, som fortrinnsvis er for yrkesfaglige studenter. På sistnevnte deltidsutdanninger omfatter opptakskravene minst to års relevant yrkeserfaring.

6.1.2 Heltids- og deltidsutdanninger

For lærere i grunnskolen og ungdomsutdanninger finnes det tilbud om høyere fulltidsutdanninger i generell pedagogikk. Det er også flere utdanninger, hvor formål og innhold er "tonet" i forhold til sosiologiske, psykologiske eller fagdidaktiske problemstillinger.

Et nytt tilbud om langvarig videreutdanning, "Masterutdanning i grunnskoleundervisning", som planlegges å tilbys Aarhus Universitet fra 2012, er målrettet en forholdsvis homogen gruppe av lærere, som arbeider i grunnskolen eller som konsulenter for skolen, og som ønsker videreutdanning til lokale eksperter i en forskningsbasert utvikling av undervisning. Med denne undervisningseksperterise er hensikten at lærerne skal være i stand til å kvalifisere og utvikle undervisning, som fører til dokumenterte læringsresultater, eksempel som veileder, teamkoordinator eller mellomleder i skolen eller som pedagogisk konsulent i forvaltningen.

I grunnskolelærerutdanningen (trinn 1-10) kan lærerne utvikle spesielle undervisningskompetanser innenfor et fag, betegnet som linjefag. Etter anset-

telsen i skolen kan lærerne imidlertid undervise i andre fag enn deres linjefag. Regjeringen og grunnskoleeierne, som i Danmark er representert ved "Kommunernes Landsforening" (KL), avtalte i 2006 å prioritere innsatsen i linjefagene.

I perioden 2006-2009 resulterte avtalen i tilbud om linjefagsutdanning i følgende fag: matematikk, naturfag, engelsk. Innsatsen omfattet videre en grunnleggende ferdighet som *lesing*, da det ble tilbudt utdanning av en leseveileder pr. grunnskole, og kurs i pedagogisk bruk av IT. Dessuten ble det prioritert etterutdanning av skoleledere.

I perioden 2008-2011 ble det også prioritert å tilby lærerne i grunnskolen diplomutdanninger på bachelornivå (first cycle), som var målrettet linjefagsutdanning. Dessuten ble det prioritert å styrke lederne lederutdanning – bl.a. gjennom en ny, mer fleksibel og praksis nær diplomutdanning i ledelse, Diplomutdanning i offentlig ledelse (DOL).

Skoleeierne (KL) har senest med "Nysyn af folkeskolen" (2010) fremmet forslag til hovedprioriteringer i forhold til etter- og videreutdanning av pedagogiske medarbeidere på 0.-10. trinn. Med hensikt å styrke elevenes læring, anbefales en innsats for å utvikle følgende fem lærerkompetanser:

- kompetanse til å inngå i en sosial relasjon med de enkelte elever,
- klasseledelseskompetanse
- (fag)didaktisk kompetanse (også kalt undervisningslære)
- analysekompetanse, som fremmer lærernes mulighet til å fremme elevenes læring
- kompetanse til å arbeide it-basert.

Konkret skal lærerne kunne analysere sammenhengene mellom elevenes resultater og deres egen praksis. Og de skal kunne reflektere over hvordan resultater fra undersøkelser og forskning kan brukes til å forbedre deres egen praksis.

Ut over det har Rådet for Evaluering og «Kvalitetsutvikling af Folkeskolen» (ellers kjent som Skolerådet), utpekt av den danske Undervisningsminister, gitt følgende anbefalinger våren 2010:

- Å etterutdanne slik at lærernes formelle kompetanser styrkes.
- Å prioritere lengre utdanningsforløp fremfor korte kurs
- Å tilrettelegge etterutdanning til gagn for den enkelte skole.

Den tidligere regjeringen har i 2010 bestilt en innstilling om kompetanseutvikling hos et utvalg kalt "Skolens Rejsehold". Dette utvalget har anbefalt: "*mer strategisk etterutdanning og kompetanseutvikling på skolene*". Utvalget peker også på at etterutdanning har størst effekt, hvis den foregår på skolen i sammenheng med praksis. Derfor bør skoleledelsen prioritere strategisk innsats for å etablere felles kompetanseutvikling på skolen.

Kommuner og skoler skal dessuten satse strategisk på å utdanne spesielle ressurspersoner – lærere med spisskompetanse innenfor et område. Alle skoler bør ha ressurspersoner som kan veilede, ikke bare vedrørende lesing, men for eksempel også om matematikk, naturfag, hvordan man evaluerer, it, spesialpedagogikk og dansk som andrespråk. Det er dessuten behov for å sikre bedre dekning av lærere med linjefag i alle fagene ved skolen, og generelt styrke lærernes it-kompetanser.

Utover dette er det vanskelig å redegjøre for innholdet av lærernes etter- og videreutdanningsaktivitet. Det skyldes at innsatsen i høy grad besluttes og dermed prioriteres lokalt i kommunene/på den enkelte skole, og at det ikke finnes nyere statistiske data om etter- og videreutdanning på diplomnivå. Eksempelvis er det ikke mulig å se hvordan aktiviteten er fordelt på de pedagogiske diplomutdanningene.

I 2011 er det utstedt en ny rammebetingelse for diplomutdanningene ved profesjonshøgskolene på bakgrunn av et oppryddingsarbeid/vedlikehold av tilbud på området. Dette har betydd at deler av tilbudet av pedagogiske diplomutdanninger er under revisjon, med hensikt av å oppnå en høyere grad av målrealisering i forhold til behovene i grunnskolen.

6.2 Økonomi

Til den omtalte linjefagsutdanningen i 2006-09 ble det bevilget 150 mill. DKK. I samme periode ble det bevilget 55 mill. DKK til utdanning av en leseveileder pr. grunnskole. Dessuten ble det bevilget 25 mill. DKK til etterutdanning av skoleledere.

I perioden 2008-2011 ble det bevilget ytterligere 50 mill. DKR til å styrke lærernes etterutdanning gjennom pedagogiske diplomutdanninger som målrettet linjefag.

Skoleeierne/kommunene har også det økonomiske ansvar for lærernes etter- og videreutdanningsinnsats. Midlene til etter- og videreutdanning er i utgangspunktet plassert på de enkelte skoler, men flere steder er det tradisjon for at den kommunale

forvaltning allokere midler til politisk prioriterte innsatser.

Staten yter indirekte og direkte økonomiske tilskudd i form av taksametertilskudd til utdanningsinstitusjonene. Finansieringen av heltidsutdanninger skjer dels ved at staten yter tilskudd til universitetene som sørger for utdanningene, dels ved at staten yter utdanningsstøtte til den enkelte student.

Antall søkende er stigende, og da det automatisk øker statens utgifter, er det avsatt ca. 1 mill. DKK ekstra til dette formål i Finansloven for 2012.

Kun sjeldent vises det at lærerne selv bidrar til finansieringen, ved for eksempel selv å inndra fritid i forbindelse med gjennomføring av etterutdanningsaktiviteter. Det ses oftere på videreutdanningsområdet når utdannede grunnskolelærere gjennomfører en master som fulltids- eller deltidsutdanning.

Sistnevnte deltidsutdanninger, som tilbys av universitetene, er betalingsutdanninger. Deltagerbetalingen varierer fra utdanning til utdanning, men er typisk på 75-100.000 DKK. For fire moduler på en masterutdanning. Den betales i enkelte tilfeller av studentene selv, som er i arbeid under utdanningen. I andre tilfeller betaler studentenes arbeidsplass for utdanningen, og gir et visst tidsomfang til å gjennomføre utdanningen, typisk ved å redusere antall arbeidstimer i studieperioden.

Staten gir også godtgjørelse for tap av lønn, i form av såkalt SVU til kvalifiserende kurs. Godtgjørelsen tilsvarer 80 % av høyeste dagpengesats, imidlertid maksimalt den perioden hvor kurskandidaten er fraværende fra arbeidsplassen. Denne ordningen bidrar bl.a. til at lærere, skoler og kommuner kan prioritere at lærerne gjennomfører en eller flere moduler på de omtalte diplomutdanningene. I 2011 ble satsen satt ned fra 100 % til 80 % av dagpengesatsen, noe som reduserte de statlige tilskuddene.

Kapittel 7. Finland

7.1 Rammer

Videreutdanning av lærere i Finland tar motiver fra, at alle finske lærere er akademikere, som selv plikter til å sikre vedlikehold av egen kompetanse. Det faktum at alle finske lærere er universitetsutdannet, i kombinasjon med gode finske PISA resultater (2001, 2003, 2006, 2009) – har medvirket til at det ikke er som i de øvrige nordiske landene et krav om "lærerløft", "kunnskapsløft" eller lignende.

Det er ganske vanskelig for finske lærere å oppnå ytterligere akademiske grader, men en del deltakere er i Ph.d.- forløp, eller søker om opptak på den spesielle post-graduate videreutdanningen i spesialpedagogikk, på egen regning. I begge tilfeller er selve utdanningen gratis, men det gis ikke vikardekning.

Likevel har skiftende finske regjeringer forsøkt å øke lærernes etterutdanning slik at bestemte innsatsområder kan løftes. Således har Finland, i likhet med Danmark, i en årrekke hatt en 50 % -målsetning med hensyn til videregående utdanninger. Dette forstås, at 50 % av en ungdomsårgang oppnår en videregående utdanning. I realiteten har Finland innfridd målsetningen i flere år, og opp mot 60 % av et finsk ungdomskull tar nå videregående utdanning.

I den nye finske regjeringen (2011) er det imidlertid en erkjennelse av at man kan komme til å mangle arbeidskraft innen yrkesfagutdanning (håndverk, kontor, IT, teknikk, helse, etc.). Konsekvensen er et nytt og landsdekkende initiativ om å gjøre yrkesfagutdanningene mer attraktive, slik at de kan tiltrekke flere kvalifiserte ungdommer til dette området, noe som allerede nå (januar 2012) synes å ha en effekt. Søknad til og opptak til yrkesfagutdanningene har således økt i 2011.

I forhold til lærernes grunn-, etter- og videreutdanning uttrykkes følgende prioriteringer i det nye regjeringsprogrammet (Regjeringsprogrammet for statsminister Jyrki Katainens regjering, 22.06.11.):

"Specialpedagogiken, den kulturella mångfalden och samarbetet mellan hemmet och skolan har fått allt större betydelse och detta beaktas i lärarnas utbildning. Lärarnas fortbildning främjas. Den forskning kring pedagogik och utbildning som betjänar utvecklingen av utbildningen och utbildningspolitiken stärks. I utbildningen stärks nyttiggörandet av informations- och kommunikationstekniken."

Desuten har den nye finske regjeringen fokus på å endre den økende polarisering av skolens kvalitet. Det ses nemlig en økt forskjell på elevenes utbytte av skolegangen, for eksempel mellom skoledistrikter med mange immigrantelever og skoledistrikter med bare finske elever. Den nye (2011) sosialdemokratiske undervisningsministeren har således uttalt, at han ønsker at også Finland skal ha obligatoriske, curriculumbaserte, standardiserte nasjonale avgangsprøver for alle elever i slutten av 9.klasse – i forsøk på å unngå polariseringen. Finland har ikke dette på nåværende tidspunkt.

Den nye regjeringens prioriteringer for skoleåret 2011-2012, er fulgt opp av ekstra bevilgninger til lærernes etterutdanning (i høsten 2011 ga det finske Kunnskapsdepartementet 22.5 millioner EURO ekstra til kursvirksomhet innen de nevnte områdene). Innsatsområdene er således *spesialpedagogikk, undervisning av elever med immigrantbakgrunn, IT og skole-hjem samarbeidet*.

De dominerende tilbyderne av etterutdanningskurs til finske lærere er følgende 3 organisasjoner (alle 3 tilbyr kurs over hele landet, lokalisert i de større byene):

1. *Utbildningsstyrelsen* ("Finnish National Board of Education", (www.oph.fi). En selvstendig institusjon under Kunnskapsdepartementet.
2. *PALMENIA*. En opplæringsorganisasjon som er rettet mot lærere, skapt i fellesskap av alle de finske universiteter som har lærerutdanning, dvs. Helsinki, Turku, Oulu, Joensuu ("University of Eastern Finland"), Tampere og Vasa. Se for eksempel www.helsinki.fi/palmenia
3. *De finske kommunene*. Det er stor forskjell på hvor mange kurs de enkelte kommunene tilbyr. Det går fra meget omfattende kommunal kursvirksomhet i hovedstadsområdet, til nesten ingenting i mange distriktskommuner. (Den finske kommuneorganisasjonen, "Association of Local and Regional Authorities", www.localfinland.fi, er ikke en viktig aktør på området.)

Kommunene betaler selv for de kursene de tilbyr. Utdanningsstyrets kurs finansieres direkte av statsmidler, og PALMENIAS kurs betales av universitetene. Kurs som tilbys av disse organisasjonene er gratis for lærerne. Slik sett skal det ikke betales for kursdeltagelse hos disse tilbyderne, men kommunene har likevel utgifter til vikar, transport og måltider, evt. også overnatting. Regjeringens etterutdanningsinitiativ har i mange kommuner, inkludert Helsinki, medført at de eneste kurs man midlertidig får delta i, er innen de nevnte innsatsområdene. I praksis betyr det at mange finske lærere i skoleåret 2011-2012 kun kan komme på kurs i IT, spesialpedagogikk, osv.

Utover de kursene som tilbys fra de 3 nevnte organisasjonene, finnes det også en betydelig mengde kursvirksomhet som tilbys fra forlag og private virksomheter, som produserer produkter til skoleområdet (bøker, IT, møbler, osv.). Det er for eksempel forlagene OTAVA og WSOY som er storleverandører av undervisningsmaterialer til den finske skolen.

7.2 Pedagogiske grunn-, etter- og videreutdanninger

Den finske lærerutdanning, også kalt klasselærerutdanning, er oppdelt i en 3-årig bachelor og en 2-årig masterutdanning (som samlet sett gir tittelen, "pedagogisk magister") befinner seg på landets universiteter, og blir således i ustrakt grad utviklet og ivarettatt av aktive forskere.

Det er særlig i barneskolen, "lav-stadiet" 1.-6. trinn, at lærere med klasselærerutdanningen finner jobb. I "høy-stadiet" 7.-9. trinn. Underviser særlig lærere med en cand.mag-utdanning (5-6 årig utdanning med bachelor og master i et eller evt. to fag). En ny trend, i takt med at man i stigende grad legger "lav-stadiet" og "høy-stadiet" sammen, er imidlertid at også lærere med klasselærerutdanning underviser i 7.-9. trinn. Man ser en tendens på lærerutdanningsstedene i Finland at studentene setter sammen utdanningen slik at de er bedre kvalifiserte til å undervise i hele forløpet 1.-9.trinn.

Klasselærerutdanningen har primært til hensikt å gjøre studentene til didaktiske eksperter, og fag som didaktikk, pedagogikk, spesialpedagogikk og psykologi har således et relativt stort timeantall, sammenlignet med for eksempel dansk lærerutdanning. I tillegg fordyper lærerstudentene seg i 1-2 linjefag, og dessuten mottar de grunnutdanning i flere av de

øvrige skolefagene. Det har stor betydning at de finske lærernes spisskompetanse ikke knytter seg alene til bestemte fag (de kan i prinsippet undervise i nesten alle fagene på skolen) men til den allmenndidaktiske ekspertise. Man oppnår et masternivå til å undervise og lede læreprosesser i klasser. Det gir skolene stor fleksibilitet i forhold til å få planleggingen til å gå opp. Men klasselærerutdanningen rommer også praksis, bachelor- og masteroppgaver, samt en rekke spesielle moduler med fokus på for eksempel klasseromsledelse, pedagogisk forskning, evaluering, kommunikasjon & IT.

7.3 Økonomi

Som tidligere nevnt er det tre finansieringskilder av finsk etterutdanning for lærere:

- staten (formidles fra Kunnskapsdepartementet til Utdanningsstyret)
- kommunene (fra de kommunale budsjetter)
- universitetene (universitetene er selveiende institusjoner)

I skoleåret 2011-2012 er det som nevnt bevilget 22.5 millioner EURO ekstra til at ovennevnte tilbydere kan levere ytterligere kurs innen regjeringens spesielle innsatsområder (spesialpedagogikk, IT, osv.).

I den finske lærerforeningens ("OAJ") tjenestetidsavtale og avtale, inngår det to arbeidsdager i året som er avsatt til etterutdanning, de såkalte "VESO" dagene. Lærerne har rett til å avholde disse 2 kursdagene på skoledager, dvs. kommunen skal sikre vikar. Øvrig kursvirksomhet skal som utgangspunkt plasseres utenfor elevenes undervisningstid, for eksempel sent om ettermiddagen eller på lørdager. Det skyldes blant annet at finske skoleelever(1.-9.klasse) er sikret et gratis hovedmåltid midt på dagen via lovgivning, og det gjelder alle 200 skoledager i skoleåret. Det er forbudt for skoler å avlyse undervisning i de nevnte gratis lunsj-dagene.

Tidligere blev "VESO" dagene tilrettelagt individuelt, men for å sikre kunnskapsdeling vises det en stigende tendens til å bruke de to dagene i samlet innsats for hele lærergruppen på en skole eller i en hel kommune. En slik skole- eller kommuneomfattende etterutdannelse kan for eksempel være målrettet evaluering.

Kapittel 8. Konklusjon

Analyseresultatene viser overordnet sett en tendens til:

1. Styrket forskningsbasering av lærerutdannelser i de nordiske landene.
2. Økt omfang av videreutdanning i fag hvor lærerne savner faglig kompetanse.
3. Ønsker om å styrke lærerens didaktiske, herunder særlig metodiske, kompetanser.

Det fremgår også av analysen at det er relativt stor variasjon på begge de ovennevnte områdene. I Finland preges videreutdanningen av at lærerne i grunnskolen generelt ikke mangler forskningsbasert videreutdanning, fordi de allerede har en akademisk grunnutdanning som lærer.

I Sverige får mange lærere tilbud om en forskningsbasert etterutdanning i deres undervisningsfag. Det samme er tilfellet i Norge, der den nasjonale satsingen fra 2009 har tilbudt forskningsbaserte videreutdanningstilbud. Dette fokusert på kompetanseheving for de lærerne som underviste i matematikk, engelsk og norsk på ungdomstrinnene, men som manglet faglig fordypning i disse fagene.

I Danmark, hvor lærerne i grunnskolen ikke har en forskningsbasert utdanning har det ikke vært sentrale tiltak på dette område på flere år. For lærere på videregående trinn, som har en forskningsbasert utdanning, har det heller ikke vært større sentrale tiltak.

8.1 Tiltak

Det er således relativt store forskjeller på de statlige innsatsene fra 2012 og fremover i de respektive landene. Noen nasjonale tiltak vedrørende lærernes etter- og videreutdanning i de gjeldende landene er vist i tabellen under.

I Sverige har Statens Skolverk fått i oppdrag å gjennomføre innsatsen i 2012-15, og er en fortsettelse av Lärarlyftet I. Innsatsen er rettet mot reformer i skolen, som bl.a. betyr økte krav til lærenes kompetanser i de fagene de underviser i, og det gis ikke lenger regelmessige tilbud av kurs gjennom lærerutdanningen.

Tabell 2: Nåværende og planlagte nasjonale tiltak

Land	Nåværende og planlagte tiltak
Norge	Kompetanse for kvalitet. Strategi for videreutdanning av lærere (2009-2012) og Kompetanse for kvalitet. Strategi for etter- og videreutdanning (2012-2015)
Sverige	Lärarlyftet II (2012-15)
Danmark	Linjefag for lærere og diplom- og masterutdannelser for lærere og skoleledere
Finland	Lærernes utdanning fremmes og forskning omkring pedagogikk og utdanning styrkes.

Kilde: Oxford Research AS/Aarhus Universitet

Den samme utviklingen kan identifiseres i Norge, der det siden 2009 har vært gjennomført et omfattende arbeid for å heve den faglige kompetansen blant lærere på ungdomstrinnet. Strategiperioden 2009-2012 vektla utelukkende videreutdanning, men fra 2012 er også etterutdanning trukket inn i strategien. I både Sverige og Norge har den nasjonale innsatsen fremmet forskningsbaserte studietilbud forankret i fagmiljø med særlig høy kompetanse.

I Danmark har det ikke vært en nasjonal strategi for videreutdanning i likhet med "Kompetanse for kvalitet. Strategi for videreutdanning av lærere" som i Norge eller "Lärarlyftet I og II" i Sverige. I Danmark tilbyr *Professionshøjskoler* og Universiteter videreutdanning for lærere i grunnskolen (trinn 1-10 og i ungdomsutdanningene (trinn 10-12). Det betyr at lærere i grunnskolen i utgangspunkt ikke har en forskningsbasert utdanning, men en utviklingsbasert utdanning med forsknings tilknytning.

Dessuten er etter- og videreutdanning, som finner sted i regi av de syv *Professionshøjskoler* heller ikke forskningsbasert. Universitetene tilbyr derimot forskningsbasert videreutdanning på bachelor- og masternivå, men kun i mindre omfang.

Den komparative analysen av utdanning av lærere i grunnskolen (1-9 trinn) viser at forskjellene på lærerutdanningen i de tre nordiske landene kan beskrives som et kontinuum. På den ene siden kan man illustrere situasjonen i Finland, mens på motsatt side

illustrerer man situasjonen i Danmark. Grunnleggende sett kan man si at alle finske lærere er akademikere som selv er pliktig til å sikre vedlikehold av egen kompetanse.

Etter- og videreutdanning i Finland er preget av at lærerne i utgangspunktet har en forskningsbasert utdanning. Ettersom alle finske lærere er universitetsutdannete har man ikke hatt de samme behovene som i de andre nordiske landene i form av for eksempel "lærerløft", "kunnskapsløft" eller lignende tiltak.

8.2 Prioriteringer

I det skisserte kontinuum er Norge og Sverige plassert i midten. De svenske ordningene for videreutdanning retter seg mot utfordringer relatert til lærere med lærerutdanning som underviser i fag de ikke er kvalifiserte til. Det vil si at deres ordinære lærerutdanning ikke er godkjent til undervisning i alle typer fag i skolen, hvilket er tilsvarende situasjon i Norge, hvor det også er en tendens til å prioritere kompetansegivende videreutdanning i fag som lærerne underviser i, og som de ikke er kvalifiserte for ved ansettelse. I Norge har dette betydd en særlig prioritering av fagene norsk, matematikk og engelsk.

I Danmark har det vært tilsvarende tendenser med å prioritere linjefagsutdanninger av lærere i grunnskolen og områder som lesing og pedagogisk bruk av IT. Dessuten har de fleste skolelederne deltatt i videreutdanning. Ettersom lærere på 10- 12 trinn har en forskningsbasert utdanning har det vært fokus på etterutdanning med et fagdidaktikk- eller et IT-pedagogisk innhold.

Fokusområder som omfattes i videreutdanningen i Finland er spesialpedagogikk, det kulturelle mangfoldet, samarbeidet mellom hjemmet og skolen samt pedagogisk bruk av IT.

Av de tre nordiske landene er det den svenske praksis hvor formålet og tilretteleggelse er tilsvarende lik norske ordninger for videreutdanninger. Aktuelle tiltak i Sverige kan sammenlignes med videreutdanningsinnsatsen i Norge på områder som organisering og regulering, hvor Statens Skolverk i Sverige har fått i oppdrag fra regjeringen å utvikle og kvalitetssikre lærernes videreutdanning.

8.3 Finansiering

I forhold til finansiering har det frem til 2011 vært relativt stor statlig finansiering på etter- og videreutdanning i Sverige. Det er det også fremover. Statens bidrag til innsatsen i perioden 2012-2015 er på ca. 1000 millioner SEK. Det er også en tilsvarende satsing i Norge.

I perioden 2006-10 har det også vært en relativt stor statlig finansiering på etter- og videreutdanning i Danmark. Bortsett fra mindre samlinger av statlige midler til etterutdanning av lærere er det per i dag (2012) ikke en slik forpliktelse i Danmark.

Staten bidrar derimot gjennom tilskudd til *Profesjonsløpsskoler* og universitetene. Bidraget reguleres av antall søkere og i 2012 er det samlede bidraget til universitetenes virksomhet økt med 1000 millioner DKK.

Ettersom de finske lærerne er universitetsutdannet er det ikke gitt betydelige statlige bevilgninger til "lærerløft", "kunnskapsløft" eller lignende slik som er tilfellet i de øvrige nordiske landene.

Oxford Research AS,
Østre Strandgate 1,
4610 Kristiansand, Norge, Tlf. 40 00 57 93, www.oxford.no

AARHUS
UNIVERSITET

INSTITUT FOR UDDANNELSE OG PÆDAGOGIK (DPU)